Bincsik Mónika

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN (1880–1964)

A MAGYAR ORIENTALISTA MŰVÉSZETTÖRTÉNET-ÍRÁS MEGALAPÍTÓJA

PÁLYAKEZDÉS: NAGYBÁNYAI FESTŐISKOLA, DÜRER-STÚDIUMOK, MAJD A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM GRAFIKAI GYŰJTEMÉNYE

Felvinczi Takács Zoltán 1880. április 7-én született Nagysomkúton, Szatmár megyében, egy Nagybányától mintegy 26 kilométerre fekvő kisvárosban.[1] Középiskoláit a nagybányai állami és a kolozsvári református főgimnáziumban végezte, itt is érettségizett 1897-ben. A festészet iránt érdeklődött, de szülei kifejezett kívánságára a budapesti egyetem jogi fakultásán folytatta tanulmányait, majd 1901 januárjában tett államtudományi vizsgát a Máramarosszigeti Református Lyceum Jogakadémián. Nem hagyott fel azonban festői ambícióival, jogi tanulmányai mellett a budapesti Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképzőben, majd pedig Nagybányán és Münchenben Hollósy Simon festőiskolájában képezte magát 1898 nyarától 1901 nyaráig. Mindvégig közeli kapcsolatban volt mesterével, amiről levelezésük is tanúskodik. Több Hollósy-tanítványhoz is barátság fűzte, többek közt Szablya-Frischauf Ferenchez, a KÉVE alapítójához és Szablya János művészeti íróhoz, s ezeknek a közös művészeti érdeklődésből született kapcsolatoknak a későbbiekben, a múzeumi munkában, a gyűjteményezésben is fontos szerepük lett, csakúgy, mint művészeti írói pályáján. Felvinczi Réti Istvántól hallott arról, hogy Hollósy Simon milyen szeretettel volt öccse, József iránt[2], aki szintén tehetséges festőnek indult, de felhagyván a festészeti tanulmányokkal a buddhizmus iránt kezdett érdeklődni és visszavonulva a máramarosszigeti családi házba, elsőként jelentetett meg magyar nyelven bevezetést a buddhizmus alapjaihoz.[3] Felvinczi olvasta a *Buddhista kátét*, mely nagy hatással volt rá, sőt később jó barátságba került Lénárd Jenővel is, a

[1] Felvinczi Takács fiatal korától egészen haláláig, mindennap készített naplófeljegyzéseket, noteszainak nagy része fennmaradt a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum Adattárában [továbbiakban: HFKÁMM Adattár], akárcsak számos önéletrajza. Felvinczi Takács Zoltán életrajzának és életművének feltárásában, kutatásában és rendszerezésében alapvető szerepe volt leányának, Felvinczi Takács Mariannenak, aki a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum Adattárában áldozatos munkával dokumentálta a fennmaradt leveleket, jegyzetfüzeteket és számos értékes feljegyzést készített a Felvinczi-életműről, többek közt a Hopp Múzeum Adattárában őrzött kéziratot (A 3385), mely dolgozatom életrajzi adatainak forrásául szolgál. Köszönettel tartozom Kardos Tatjánának az adattári munkában nyújtott figyelmes segítségéért.

[2] HFKÁMM Adattár, A 1007.

[3] [Hollósy József]: *Buddhista káté bevezetésül Gótamo Buddha tanához.* A délvidéki buddhisták szent iratai után, az európaiak használatára összeállította és jegyzetekkel ellátta Szubhádra Bhikshu. Máramaros-

Dhammó szerzőjével.[4] Itt kell megemlítenünk Baktay Ervint, aki szintén festőnek készült és Hollósynál kezdett tanulni, fiatalabb pályatársa Felvinczinek, az indiai művészet magyarországi megismertetésének doyenje.[5] Gyermekkori barátság fűzte Felvinczit gróf Teleki Pál földrajztudós, későbbi miniszterelnökhöz is, a külföldön is elismerést aratott *Atlasz a japán szigetek cartographiájának történetéhez* című mű szerzőjéhez. Felvinczi a müncheni egyetemen kezdte meg művészettörténeti tanulmányait 1901-ben, majd ez év őszétől Budapesten folytatta stúdiumait Pasteiner Gyula hallgatójaként. 1904-ben szigorlatozott az egyetemen, fő tárgya a művészettörténet volt. Doktori értekezését Dürerről írta, különös tekintettel Schongauer szerepére Dürer stílusfejlődésében.[6] Még abban az évben egy félévet a berlini egyetemen töltött, ahol Heinrich Wölfflin, és az Adolf Goldschmidt-tanítvány Arthur Haseloff előadásait hallgatta.[7] Tanulóévei alatt sokat utazott, megismerkedett a legjelentősebb európai múzeumok, gyűjtemények anyagaival.

1905 februárjától kezdett munkába az Országos Képtárban, majd a frissen megnyitott Szépművészeti Múzeum Régi Képtárába került, később Térey Gáborral együtt dolgozták fel a Magyar Nemzeti Múzeumból átvett Steiglehner-féle metszetgyűjteményt. Nyugat-európai tanulmányútja után a Szépművészeti Múzeum metszetosztályán dolgozik tovább, rendezi a Chodowietzky-gyűjteményt és közreműködik a Régi Képtár katalógusának szerkesztésében is. 1906-ban kinevezik másodosztályú segédőrré, és a Magyar Történelmi Képcsarnok katalógusán dolgozik. 1907-ben ismét tanulmányutat tett, ezúttal Hollandiában és Belgiumban. 1907-től hosszú évtizedeken át kiállítási ismertetőket, műkritikákat írt a *Pester Lloyd*nak. A következő évben nevezik ki első osztályú segédőrré. Főként Dürer-kutatással foglalkozik, s a mester számos művét azonosítja. Dürer életrajza 1909-ben jelent meg. A Történelmi Képcsarnokban 1913-ig látott el feladatokat.

Sziget, 1893. – Hollósy Józsefről ld. Bincsik Mónika: Hollósy József. *Nagybánya művészete.* Kiállítási katalógus. Szerk. Nagy Ildikó. Budapest, 1996. 121–126.

4 Felvinczi Takács Zoltán 1961. május 10-én kelt angol nyelvű életrajza. HFKÁMM Adattár, A 955/a. – Lénard Jenő: *Dhammó. Bevezetés a Buddhó tanába*. I. Budapest, 1911. című művéről Felvinczi írt egy hosszabb ismertetést is: Dhammó. Lénárd Jenő könyve. Budapest, Lampel R. 1911, 1913. *Nyugat*, 14. 1914. I.: 860–862.

5 Baktay Ervin (1890–1963), orientalista, indológus, művészettörténész. 1946-tól a Hopp Ferenc Keleti-Ázsiai Művészeti Múzeum munkatársa, majd igazgatóhelyettese, a múzeum India-gyűjteményének rendszerezője, emellett az ELTE tanára. Mindvégig közeli barátok Felvinczivel. Baktay unokahúga, az anyai ágon magyar származású Amrita Sher-Gil festőművésznő életútját 2001-ben kiállítás mutatta be az Ernst Múzeumban.

6 *Schongauer szerepe Dürer fejlődésében*. Budapest, 1903.

7 Felvinczi Takács Zoltán: Ázsia művészetének első magyar szakértője és tudósa. *Művészettörténeti Értesítő*, 18. 1969. 226.

KÉSEI JAPONIZMUS MAGYARORSZÁGON: A VAY PÉTER-FÉLE JAPÁN FAMETSZET-GYŰJTEMÉNY ÉS A HAZAI PROGRESSZÍV MŰVÉSZETI IRÁNYZATOK

Magyarországon nem vált a japán művészet iránti érdeklődés olyan divattá, mint a Franciaországban kibontakozó japonizmus, vagy ennek angol, német esetleg amerikai megfelelői. Szórványosan kimutathatók voltak természetesen japonizáló hatások egyes képzőművészek alkotásaiban a XIX. század utolsó harmadában, vagy a Zsolnay kerámiák motívumkincsében, hogy egy iparművészeti példát is említsünk, de Magyarországon nem jött létre az 1870-es évektől olyan művészeti infrastruktúra, műkereskedők, műgyűjtők és mecénások kapcsolata, mely a japán tárgyak importját jelentőssé tette volna és ezeket bekapcsolta volna a kortárs művészeti életbe. A magyar helyzetet sokkal inkább az egyedi vagy a kisebb csoportokat összekötő érdeklődés jellemezte. A japán művészet iránt érdeklődő magyar műgyűjtők nagy része nem a fametszetek rendszeres gyűjtésével kezdett foglalkozni, mint a francia japonisták jelentős része, sokkal inkább iparművészeti vagy néprajzi jellegű darabok kerültek a hazai kollekciókba, ezek is viszonylag esetleges szempontok szerint válogatva és jóval kisebb mennyiségben, mint a hasonló külföldi példák esetében. Jellemző azonban itt is az, hogy a fametszetek gyűjtői közt számos olyan művészt találunk majd a századforduló táján, akik a hazai művészeti élet megújítói közé sorolhatók. Magyar közgyűjteménybe először a Xantus János-féle néprajzi gyűjtemény került (a Magyar Nemzeti Múzeumba), majd pedig az Iparművészeti Múzeum alakuló gyűjteményébe jutottak japán tárgyak az 1870-es évektől, kezdetben világkiállítási vásárlások révén. A Szépművészeti Múzeum grafikai anyaga japán metszetekkel való bővítésének igénye 1907-ben fogalmazódott meg, a helyszíni gyűjtésre gr. Vay Péter (1864–1948), címzetes püspök vállalkozott, keleti missziók vizitálásából szerzett tapasztalatai és ismeretségei kapcsán.

Vay régi magyar nemesi családból származott, fiatalon a katolikus egyház szolgálatába lépett. Egyházi tevékenységek távoli országokba szólították, többek közt Japánban, Koreában, Mandzsúriában tett hosszabb-rövidebb utazásokat. 1907-ben arra vállalkozott, hogy Japánban a helyszínen gyűjtve összeállít a Szépművészeti Múzeum részére egy főként fametszetekből álló kollekciót. Erre a célra állami költségvetésből 20 000 koronát különítettek el. Vay Péter 1907. június 23-án Japánban kelt levelében arról számolt be, hogy a munkával elkészült, közel háromezer darabból álló gyűjteményt küld haza.[8] Válogatásában arra törekedett, hogy a kis kollekció „odahaza tanulságot nyújtson". A „curio"-kat tartalmazó küldeményt a kobei Kuhn & Komor cég adta fel 1907 júliusában.[9] A két ládába csomagolt műtárgyegyüttes 1907 októberében érkezett meg Magyarországra; rendszerezésére, katalogizálására Felvinczi Takács Zoltán kapott megbízást. A kollekció leltárba vételének eredménye 1909 februárjában a következő volt: 1093 fametszet, 338 festmény, 719 kisplasztika,

[8] Szépművészeti Múzeum Adattára, 1334/1907.
[9] Uo., 495/1908.

Felvinczi Takács Zoltán 1960-ban. Kárász Judit felvétele.

176 (fametszetes) könyv, 11 faszobor, vagyis összesen 2337 tárgy.[10] Vay Péter a tárgyak meghatározásában, a japán terem berendezésében és a kiállításban is igen aktív szerepet vállalt. 1908-ban jelent meg a gyűjtemény állandó kiállításának nyomtatott katalógusa, Felvinczi Takács Zoltán leírásaival, Vay bevezetőjével. Az előszóban Kammerer Ernő, a Szépművészeti Múzeum akkori igazgatója utal a gyűjtés szempontjaira is: „[Vay] azt kereste, azt illesztette tehát gyűjtése körébe, ami a művész és közönsége világnézetét, ízlését legjellemzőbben, egyetemlegesen juttatja kifejezésre. [...] az általánosra való törekvésben különbözik anyagunk sok más gyűjteménytől, ez adja meg neki értékét és a hivatottságot arra, hogy azon célt szolgálhassa, amely reá itt, a mi viszonyaink között várakozik. [...] És legyen az, nagy idők múltán, az első kapocs ama méltóságos nyugalommal fejlődő és oly nagy assimiláló erővel bíró mongol-turáni culturával, amellyel az ős hazában a magyar mérhetetlen időkig érdekközösségben állott, és amelynek egyik emanatiója a japán művészet."[11]

1910 májusában nyílt meg az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumban a *Japán művészeti kiállítás*, melyet katalógus is kísért, szintén Felvinczi Takács műleírásaival.[12] A kiállítás koncepciójában a Nyugat és a Kelet művészeti felfogása közti különbséget igyekeztek bemutatni: a színes fametszet történetének nagy vonásokban való ismertetésére vállalkoztak, különösképpen „Nippon legnépiesebb művészetének ifjú- és fénykorába" kívántak betekintést nyújtani.

Felvinczi Vay Péter révén ismerkedett meg Okakura Kakuzo *The Ideals of the East* című munkájával[13], mely meghatározó szempontokat jelölt ki számára a keleti művészetek értelmezéséhez, látásmódjához. A Szépművészeti Múzeumban bemutatott japán fametszetek nagy sikere azonban más, hasonló tematikájú hazai tárlattal is kapcsolatot tart, továbbá ide tartoznak még a Művészház által képviselt progresszív művészi irányzat egyes kezdeményezései is. 1908-ban a Szépművészeti Múzeum új grafikai anyaga és ennek bemutatása több helyütt is szerepelt a szaklapokban,

[10] Uo., 1365/1908. – a leltárt és a tárgyak leírását Felvinczi Takács Zoltán készítette el. Köszönöm Dörögdi Éva kitartó segítségét az adattári munkában.

[11] *Gróf Vay Péter-féle Japán gyűjtemény*. Budapest, 1908.

[12] *Japán művészeti kiállítás*. Budapest, 1910.

[13] Okakura Kakuzo: *The Ideals of the East with Special Reference to the Art of Japan*. London, 1903.

Vay Péter és Felvinczi is írt az új gyűjteményről.[14] 1909-ben állította ki Tornai Gyula keleti képeit a Műcsarnokban, köztük japán tematikájú, nagyméretű vásznait is. A kiállítás sajtóvisszhangjában bíráló kritikák is jócskán akadtak, melyek azt fogalmazták meg, hogy 1905-ben tett japáni utazásai ellenére sem változott lényegesen korábbi, a Müncheni akadémián elsajátított stílusa, az impresszionizmus eredményei érintetlenül hagyták.[15] 1910-ben Farkas Zoltán[16], Rózsa Miklós[17], Kálmán Miklós[18], Radisics Jenő is jelentet meg cikkeket a japán művészet témakörében[19], részben a Szépművészeti Múzeumban megnyílt japán fametszet kiállítás kapcsán.[20] 1910-ben a *Művészház nemzetközi impresszionista kiállítás*n, a IV. teremben is számos japán fametszetet mutattak be.[21] Felvinczi Takács 1910-ben Londonba utazott, hogy megismerkedjen a keleti művészeti gyűjteményekkel, s megtekintette többek között a reprezentatív japán kiállítást, a *Japan-British Exhibition*t is, sőt vásárolt is a Szépművészeti Múzeum részére.[22] Londonban járva felkereste a neves művészeti író, Arthur Morrison japán festménygyűjteményét, majd Berlinen átutazva megismerkedett a Museum für Völkerkunde gyűjteményével és szakembereivel, mely ismeretségek későbbi pályafutására döntő hatással voltak. Az intézmény igazgatója ekkoriban Friedrich Wilhelm Karl Müller professzor volt, az első német Turfán-expedíció nagynevű tagja. Itt dolgozott Albert Grünwedel, az indiai, tibeti, mongol buddhista művészet kutatója, régészprofesszor, Otto Kümmel professzor, a japán és kínai művészet elismert kutatója, a népvándorlás kori ornamentikát tanulmányozó Hubert

[14] Vay Péter: Japán művészet. Új osztály a Szépművészeti Múzeumban. *A Hét*, 1908. november 15.; Felvinczi Takács Zoltán: Japanische Kunstwerke im Museum der Schönen Künste. *Pester Lloyd*, 1909. március 13.; Vay Péter: L'esthétique de Nippon. *Revue de Hongrie*, 1909. február 1.

[15] *Japán és India. Tornai Gyula külön kiállításának tárgymutatója*. Műcsarnok. Budapest, 1909. Ld. Margitay Ernő: Tornai Gyula kiállítása. *Élet*, 1909. október 17. 525–526.; Keleti képek. Tornai Gyula kiállítása. *A Hét*, 1909. október 17.; Paur Géza: Tornai Gyula japán és indiai képkiállítása. *Vasárnapi Újság*, 1909. október 10. 849–850.

[16] Farkas, Zoltán: Japanismus. *Neues Pester Journal*, 1910. jún. 28.; Farkas Zoltán: Japán fametszetek kiállítása a Szépművészeti Múzeumban. *Vasárnapi Újság*, 1910. július 24. 621–622.

[17] Rózsa Miklós: A japán művészet. *Magyar Hírlap*, 1910. március 27.

[18] Kálmán Miklós: Japán fametszet és festészet. *A Ház*, 2. 1909. 180–184., 201–208.

[19] Radisics Elemér: A londoni japán kiállítás. *Vasárnapi Újság*, 1910. szeptember 4. 741–742.

[20] Felvinczi Takács Zoltán: Japanische Farbenholzschnitte. *Pester Lloyd*, 1910. május 21.; Japán művészet. *Az Élet*, 1910. május 22.; Farkas Zoltán: Japán fametszetek kiállítása a Szépművészeti Múzeumban. *Vasárnapi Újság*, 1910. július 24.

[21] *Kalauz a Művészház nemzetközi impresszionista kiállításához. 1910 április–május*. Szerk. Rózsa Miklós. Budapest, 1910. és *A Művészház 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten*. Kiállítási katalógus. Szerk. Gömöry Judit, Veszprémi Nóra. Budapest, 2009. 61.

[22] *An illustrated catalogue of Japanese old fine arts. Displayed at The Japan-British Exhibition. London, 1910. és An Illustrated catalogue of Japanese modern fine arts. Displayed at The Japan-British Exhibition.* London, 1910. – Utazását a Szépművészeti Múzeum támogatta, de ajánlólevelet kapott Radisics Jenőtől, az Iparművészeti Múzeum akkori igazgatójától is.

Schmidt és Albert von le Coq, Közép-Ázsia és a Selyemút feltárásain dolgozó régész, aki turkesztáni ásatásainak eredményeit később nagy sikerrel publikálta.[23]

Budapesten az Iparművészeti Múzeumban 1911 januárjában megnyílt a londoni *Japan-British Exhibition* anyagának egy részéből készült japán iparművészeti kiállítás[24], majd pedig áprilisban a Művészház *Keleti kiállítás*a[25], ahol Vitéz Miklós, Rippl-Rónai József, Kozma Lajos, Brummer József tulajdonában lévő japán fametszeteket is bemutattak. Felvinczi Takács kitüntetett figyelemmel kísérte a Művészház eseményeit, számos írásában beszámolt az itt megrendezésre került kiállításokról.[26] Felvinczi 1911-ben összeállította a római nemzetközi kiállítás magyar anyagát, melyhez katalógus is készült.[27] A következő évben részt vett a kölni Sonderbund nemzetközi kiállításának rendezésében, majd a nagybányai festők jubiláris kiállításában is közreműködött. Tanulmányútján Berlinben megtekintette az *Ostasiatische Austellung* anyagát. 1912-től szerződést kötött a lipcsei *Der Cicerone* folyóirattal, kortárs magyar művészeti tudósítások küldéséről. 1913 tavaszától Térey Gábor mellett helyettesként dolgozik a Régi Képtárban, együtt munkálkodnak a Modern Képtár katalógusán. Ugyanebben az évben tagja lett a Művészháznak. 1915-ben léptetik elő múzeumőrré, majd 1919-ben igazgatóőri kinevezést kap.

Az elmúlt évek során körvonalazódik az a három nagy téma, mely Felvinczi érdeklődését mindvégig meghatározza: a németalföldi grafikák, a kortárs magyar művészeti élet, valamint a keleti művészet, ezen belül is a népvándorláskori motívumkincs összefüggéseinek vizsgálata. A keleti művészet kutatása ekkoriban új lendületet kapott, számos szakfolyóirat indult, s Felvinczi is publikál az Otto Kümmel által szerkesztett *Ostasiatische Zeitschrift,* továbbá az *Orientalisches Archiv,* a *Jahrbuch der Asiatischen Kunst,* az *Asia Major,* az *Artibus Asiae,* a *Wiener Beiträge*

---

23 Le Coq-kal szoros szakmai kapcsolatot ápolt Felvinczi, a Hopp Múzeum Adattárában több mint 80 levél tanúskodik erről. Friedrich Wilhelm Karl Müller és Albert Grünwedel is nagy hatással voltak Felvinczi munkájára.

24 Japán kiállítás Budapesten. Budapest, 1911. január 6.; A japán kiállítás. *Budapesti Napló*, 1911. január 6.; Farkas Zoltán: Japanische Kunst. *Neues Pester Journal*, 1911. január 13; Csányi Károly: Japán iparművészet. *Budapesti Hírlap*, 1911. január 13.

25 *Keleti kiállítás a Művészházban 1911. április-május.* Budapest, 1911. – ld. Orientális kiállítás a Művészházban. *Alkotmány*, 1911. április 18.; Bálint Aladár: Dilettánsok a „Művészházban". *Nyugat*, 4. 1911. I.: 1089–1090.; Vitéz Miklós: Az Oriens művészetéről. *A Ház*, 4. 1911. 3–4.; Bölöni György: Kelet Művészete. *Világ*, 1911. április 15. – újraközölve: Bölöni György: *Képek között*. Budapest, 1976. 236–237. Ld. még: Passuth Krisztina: Keleti kiállítás a Művészházban. *Művészettörténeti Értesítő,* 50. 2001. 85–102. és *A Művészház 1909–1914*. i. m. 109–110., 127–132. (Bincsik Mónika)

26 Felvinczi Takács, Zoltán: Neukunst. Austellung im Művészház. *Der Cicerone*, 4. 1912. 115.; Felvinczi Takács, Zoltán: Kokoschka. Künstlerhaus. *Der Cicerone*, 4. 1912. 147.; Felvinczi Takács, Zoltán: Die Eröffnung des Neuen Künstlerhauses. *Der Cicerone*, 5. 1913. 215.; Felvinczi Takács, Zoltán: Der Bund Österreichischer Künstler im Művészház. *Der Cicerone*, 5. 1913. 257–258.; Felvinczi Takács, Zoltán: Postimpressionisten im Művészház. *Der Cicerone*, 5. 1913. 471–472.

27 *Esposizione internazionale di belle arti Roma 1911. Ungheria*. Budapest, 1911.

zur Kunst- und Kulturgeschichte Asiens hasábjain. 1916-tól tagja lett a Turáni Társaság régészeti szakosztályának. 1917-től állandó munkatársa a *Pester Lloyd*nak. A kortárs művészeti életről, kiállításokról, műgyűjtőkről beszámoló tudósításainak köre, továbbá a *Művészet* hasábjain közölt írásainak tematikája igen széles palettán helyezkedett el: a Történelmi Képcsarnok tárlata, Olgyai Viktor, a Magyar Grafikusok Egyesülete, a Képzőművészeti Főiskola, Nemes Marcell, Nécsey László, Rauscher Lajos, a Nemzeti Szalon kiállításai, Székely Bertalan, Székely és Rippl-Rónai, a Művészház kiállításai, Vaszary János, a nagybányai művésztelep, az Ernst Múzeum eseményei, gr. Pálffy János, Berény József, a Nyolcak, a futurista művészet, a Műcsarnok eseményei, Ferenczi Béni, Hollósy Simon, Deák-Ébner Lajos, Ferenczy Károly, a Kéve, Fényes Adolf.

FELVINCZI TAKÁCS SZEREPVÁLLALÁSA A TURÁNI TÁRSASÁGBAN, A MAGYAR NIPPON TÁRSASÁGBAN ÉS A KELETI TÁRSASÁGBAN

A „turáni kérdés" az első világháború előtt fontos szerepet kapott a hazai orientalisztika irányának meghatározásában. A Paikert Alajos nevével fémjelzett kör 1910-ben alakította meg hivatalos formájában a társaságot, melynek célja volt „a magyarokkal rokon turáni népek tudományával, történelmével, irodalmával, művészetével és gazdasági viszonyaival foglalkozni, ezeket ismertetni, ezekkel a népekkel szorosabb kapcsolatot teremteni."[28] Expedíciók, felolvasások, szakkönyvek megjelentetése, a gazdasági kapcsolatok fejlesztése szerepelt a célkitűzések között. Kezdetben a társaság vezetőségi tagjai között vett részt tiszteletbeli elnökként Széchenyi Béla, elnökként Teleki Pál, alelnökökként Cholnoky Jenő, Erdődi Béla, Esterházy Móricz és Lóczy Lajos. Az ügyvezető elnök Paikert Alajos volt, ekkoriban a Mezőgazdasági Múzeum igazgatója. A társaság választmányi tagjai közt volt Pekár Gyula, Goldziher Ignác, Radisics Jenő, Vikár Béla, hozzájuk csatlakozott Felvinczi Takács Zoltán is.[29] A turá-

[28] *Jelentés a Turáni Társaság 1918-28. évi működéséről.* Budapest, 1928.

[29] Bővebben ld. Felvinczi Takács Zoltán: Turánizmus. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 629–635. Ebben így fogalmazott: „A nyelvrokonság nem eredményez közös érzést, közös néplelket, közös stílust, de a környezet, a műveltség közössége igen. A miliő okozta különbség szembeötlő, nemcsak az egymástól távol élő rokonnépek, hanem egy-egy ország különböző vidékeinek lakossága közt is. [...] Feladatuk kétségkívül nehéz. A turánság alkotásainak számbavétele messze vezet a múltba. Sokszor temetőkön át. Összeomlott államok területét és fajiságát fedő hatalmas rétegeket kell gyakran áttörni, hogy a mélységben rejtőző használható anyagra bukkanjunk. Aki praktikus szempontokra hivatkozva opponálni akar e vállalkozással szemben, látszólag nagyon hálás, olcsó sikereket biztosító feladatot vesz magára. A XIX. század történelmi stílusainak kihangzása is igazolni látszik a retrospektív turáni munkával szemben fellépő kétkedést. [...] Az ural-altáji népek kulturális hagyatéka konglomerátumszerű emlékekből áll, mezopotámiai, iráni, kelet-ázsiai, sőt a nyugati részeken görög motívumok keveredtek bennük gyakran bizarr egésszé. A turániak missziója a történelem több évezreden át az összeolvasztás volt. Különös mozgásenergia élt bennük. Ázsia óriási testének egységét ők teremtették meg. Az ő életműködésük eredménye az érintkezésnek, az értékek kicserélésének ama ősi megnyilatkozása, melynek Okakura

nizmussal foglalkozott többek közt Vámbéry Ármin, B. Balogh Benedek, Pekár Gyula. A társasággal Hopp Ferenc is kapcsolatban volt. Az 1913-ban induló *Turán* című folyóirat kéthavonta jelent meg. A két világháború közti időszakban, a Trianon utáni elszigeteltségben sokan kelet felé kerestek kapcsolatokat. Az ekkori nézetek szerint a turáni népcsoportok közé tartoztak az ural-altáji népek, szélesebb kiterjesztésben pedig a japánokat, kínaiakat, mongolokat is ide sorolták. A történelmi gyökerek vizsgálatakor pedig a hunokat, szkítákat, sumérokat, etruszkokat kutatták. A turáni mozgalom 1925–1927 közt élte fénykorát; számos művészeti tematikájú előadást is szerveztek, megemlítendők: Csányi Károly előadása a keleti szőnyegekről, Lechner Jenőé a török műemlékekről, Bán Aladáré a finn képzőművészetről vagy pedig Felvinczié a hunok műveltségéről. Felvinczi érdeklődési körébe tartozott a népvándorlás időszakában keletről nyugatra került motívumkincs történetének kutatása, így a társaság működésének kezdeti időszakában jelentősebb szerepet vállalt[30], később, az 1930-as évek táján azonban a politikai és szakmai ellentétek kapcsán lemondott tagságáról. A keleti műgyűjtés történetéből is ismerős nevek sorjáznak a Társaság előadói között: Kertész K. Róbert építészeti témákkal, Bozóky Dezső a harcművészetek és az erkölcs kérdéseivel, az ipar és kereskedelem problémáival pedig Barátosi Balogh Benedek foglalkozott (ő jegyzi a 18 kötetes *Turáni könyvek*et is).

1920-ban jött létre a Magyar Keletkutató Társaság, összefüggésben a Hopp Ferenc által is támogatott, a keleti múzeumhoz csatlakozó Ázsia-kutató intézet elkép-

Kakuzo a »common asiatic peace« elnevezést adta. A turáni népek Ázsia belsejéből Kína és India felé terjeszkedtek. Kulturális hódításaik tetőpontját jelzi a VI. századi Turkesztánban az ujgur és a II. századi Indiában az indoszkíta-uralom. A fajtájukban élő intelligencia Buddhó Sakya Muni tanításában, tehát a korunk energetikus világnézetével kongeniális felfogásban kulminál. Művészetük keleti és nyugati szomszédaik alkotó géniuszával intenzív kölcsönhatásban élt. Mégis azt tapasztaljuk, hogy a turánság lakta területen, a művészeti emlékek ősi rétegében két nagy stabil ázsiai kultúra hagyott mély nyomot: a mezopotámiai és a kínai. Egyikről sem hihető, hogy fiatalabb volna az óriás kontinens belsejében sarjadt őstörök műveltségnél. A legrégibb kínai bronzok, ha nem is haladják meg korban Asszíria és Babilónia, vagy éppen a sumér nép művészeti alkotásait, kétségtelenül öregebbek, mint az altáji és szibériai emlékek legrégibb csoportja. Ahol tehát közös formákról és amellett művészi színvonalról lehet szó, ott bizonyára a sárga birodalom volt a megtermékenyítő fél s nem fordítva."

[30] Felvinczi Takács Zoltán: Turáni Társaság. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 285–287. Ebben így írt a kelet-nyugati művészeti kapcsolatok jellegéről: „Tudományos és művészeti céljai alapján meg éppen kiváltságos polgárjogot igényelhet nálunk Magyarországon. Jogosan fellebbezhet arra, hogy a közel és távol Kelet filozófiája és művészete milyen könnyen és milyen óriási nagy mértékben otthonosodott meg a legnyugatibb, legellentétesebb műveltségű népeknél. Hivatkozhat arra, hogy a buddhista bölcseletnekés Kelet-Ázsia festőművészetének mélyreható befolyása nélkül a modern ember világnézete és művészeti hitvallása elképzelhetetlen. E nagy és eleven értékek pedig olyan területen hódítottak először, hol a klasszikus antik tradíciók ereje a legközvetlenebbül volt érezhető. A népies japán fametszetek hatása alatt ott látták be először, hogy az ókori hellén művészet aktái már le vannak zárva, már történelmi értékeket tartalmaznak. Csodálattal tekintünk ezekre vissza, de – nem kérünk belőlük. A görög formák már geometriává merevültek, elvesztették érzelmességüket, nem fejleszthetők tovább."

zelésével – Hopp végrendeletében hagyományozott is erre a célra egy jelentősebb összeget –, Stein Aurélt szerették volna megnyerni az ügynek. Ezt az intézetet nem sikerült megvalósítani, létrehozták azonban a Kőrösi Csoma Társaságot és lapot indítottak Kőrösi Csoma Archívum címmel.[31] Az 1920-ban megalakult társaság elnöke Teleki Pál lett, jegyzője Felvinczi Takács.[32] Egyre több előadást szerveznek, a Hopp Múzeumban Felvinczi tárlatvezetéseket tart. 1922 után megélénkült a levelezés Felvinczi és Stein Aurél közt, Felvinczi komoly respektust tanúsított a nálánál 18 évvel idősebb kutató eredményei iránt.

Az 1924-ben megalapított Magyar Nippon Társaság tagjainak egy része japán hadifogságból tért haza, így a szervező Mezey István is, a társaság lapját, a *Távol Keleten*, Felvinczi Takács Zoltánnal együtt szerkesztették. Tagjai voltak még a Turáni társaságból ismert Kertész K. Róbert, Prőhle Vilmos is. A magyar-japán kapcsolatok terén fontos szerepet játszott továbbá Metzger Nándor, illetve Imaoka Dzsúicsiró is, aki szintén komoly tanulmányokat végzett a turanizmus területén. Felvinczi 1928-ban, a társaság Hopp Ferenc emlékülésén előadást tartott *Kínai és japáni kisplasztikák a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban* címmel. Keleti útja után élményeiről és tapasztalatairól tartott úti beszámolót 1937-ben. Takács ugyanebben az évben ki is lépett a társaságból, amely a következő esztendőben feloszlott.

1932-ben ismét megfogalmazódott a cél, hogy a keleti művészet és kultúra ismertetésének jelentőségét emeljék, s ezzel a célkitűzéssel megalakították a Keleti Társaságot. Elnöke Simonyi-Semadam Sándor lett, volt miniszterelnök, aki Indiában is élt kiküldetésben, de járt Japánban is. További szervezői voltak Germanus Gyula, Mezey István és Felvinczi Takács. Számos előadást hirdettek meg és sok más keleti érdekeltségű társasággal, szervezettel tartották a kapcsolatot, együttes programokat rendeztek például a Turáni Társasággal, a Kőrösi Csoma Társasággal, a Földrajzi Társa-

[31] A Tanácsköztársaság leverése után, 1920 decemberében újra összeült a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottsága, napirendjének fő kérdése az volt, hogy számot vessen azzal, hogy Kőrösi Csoma Sándor Társaság néven egy jól szervezett s kellő anyagi támogatás reményére jogosító új társaság alakult, melynek alapszabályaiban meghatározott célja a magyar érdekű keleti kutatás, tehát ugyanaz, mint a bizottságé. „Ennek a társaságnak elnöke Teleki Pál, s tagjai közé tartoznak csaknem valamennyien, akik a mi Bizottságunk körében az utóbbi másfél évtized alatt tevékeny munkásságot fejtettek ki" *Keleti Szemle*, 19, 1921, 3. 2. Több adat utal arra, hogy a Kőrösi társaság megalakításának gondolata 1918 végén, 1919 első hónapjaiban már kiformálódott, erre utal Le Coqnak, a német Turfán-expedíciók vezetőjének 1918-as budapesti látogatása is. Le Coq ekkor egy-egy értékes freskótöredéket ajándékozott három olyan magyar tudósnak, akikről úgy gondolta, hogy a Turfán-expedíciók anyagának tudományos feldolgozása szempontjából fontos szerepet játszhatnak. A három személy: Teleki Pál, Felvinczi Takács Zoltán és Zichy István voltak. Az első előkészítő értekezletet Teleki 1920. június 17-ére hívta össze, ezen többek közt Németh Gyula is jelen volt. Az október 23-án, majd november 23-án tartott újabb gyűlések tisztázták a Kőrösi Csoma Társaság alapszabályait. Elnökévé Teleki Pált, alelnökévé Szinnyei Józsefet, titkárául Hóman Bálintot és jegyzőnek Németh Gyulát választották. A *Keleti Szemle* szerkesztői bizottságába Felvinczit is felkérték.

[32] HFKÁMM Adattár, A 3385.

sággal. Felvinczi 1937-ben, távol-keleti útja után több előadást is tartott itt. 1940-ben a japán kertművészetről beszélt, majd a legendás kínai festőről, Wu Tao-tzu-ről. A Társaság 1946-ban feloszlott.

A HOPP MÚZEUM ALAPÍTÁSA 1919-BEN

Felvinczi Takács 1913 táján ismerkedett meg Hopp Ferenccel, Györgyi Kálmán építész ajánlására, hogy gyűjteményéről cikket közöljön a *Magyar Iparművészet*ben.[33] Ezután Felvinczi gyakori vendég lett az Andrássy úti épületben, a szalon vitrinjeiben ízlésesen elrendezett tárgyak között, melyek ekkoriban a világutazó széleskörű érdeklődésének megfelelően igen sokfélék voltak. Az 1919-es esztendő döntő változást hozott mind az ekkor már idős utazó, mind a fiatal muzeológus életében. Felvinczi 1919. március végén a Tanácsköztársaság művészeti és múzeumügyi biztosa, Pogány Kálmán 103/1919. számú megbízására Hopp Ferenc kelet-ázsiai tárgyait áprilisban köztulajdonba vette és házában kelet-ázsiai múzeumot rendezett be.[34] Hopp Ferenc végrendeletére hivatkozva azonban – az első fiókvégrendelet 1910. október 19-én kelt[35], a módosított végrendelet pedig 1919. június 23-án –, miszerint Hopp Ferenc a tulajdonában lévő művészi értékű keleti tárgyakat Andrássy úti házával egyetemben a magyar államra hagyja, azzal a feltétellel, hogy itt az állam tulajdonában lévő egyéb ázsiai tárgyakkal egyesítve külön múzeumot hozzanak létre, mely alapítója nevét viseli, menteni lehetett a helyzetet. Az ajándékozás további feltétele volt természetesen, hogy Hopp továbbra is szabadon használhassa a villát és a hozzátartozó kertet. Felvinczi javaslatára a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az ajándékozást és a végrendelkezést elfogadta, és a Hopp-villában egyesítette azokat a keleti műtárgyakat, melyeket korábban más közgyűjteményekben őriztek. Felvinczi javaslatára a Hopp Múzeumba került a Szépművészeti Múzeum kelet-ázsiai anyaga (elsősorban a Vay-gyűjtemény), az Iparművészeti Múzeum keleti gyűjteménye, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának művészi értéket képviselő keleti darabjai, a József Műegyetem Wartha-féle kerámia-gyűjteményének kínai, japán és indiai darabjai, valamint a könyvtárban is egyesítették a keleti művészettel kapcsolatos szakirodalmat. A közel négyezer tárgyat tartalmazó Hopp-gyűjtemény darabjai közül azonban a néprajzi jellegű tárgyakat a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályába sorolták át.[36] A keleti

[33] Felvinczi Takács Marianne kézirata, HFKÁMM Adattár, A 3385/a, 13.

[34] A közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumügyi politikai megbízottja 153/1919. sz. rendelete. 1919. április 28-án már kérte a Művészet és múzeumi direktórium a Központi lakáshivatalt, hogy az oda beköltöztetett családot telepítsék máshova, mert az épület múzeumi célt szolgál. A múzeum költségeit a Közoktatásügyi Népbiztosság biztosította. Gerelyes Ede: *A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában 1918–1919. Tanulmány és dokumentumkötet*. Budapest, 1967. 137., 143., 192.

[35] Ezen végrendelet tartalma szerint a villában őrzött műtárgyak különböző múzeumok számára ajándékozandók, de a villa nem került volna állami tulajdonba.

[36] „A közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumi politikai megbízottja folyó évi április 22-én 153. sz. a. megbízta dr. Takács Zoltán múzeumi igazgatóőrt az akkor tervbe fett Keletázsiai Művészeti Mú-

szakmúzeum kialakítása, finanszírozása, működtetése erőt próbáló feladat volt. Felvinczi Takács 1948-ig volt a múzeum igazgatója, utána Horváth Tibor vette át az intézmény vezetését. Amint Felvinczi visszaemlékezéseiben írja: „A Múzeumot nehéz körülmények között, sok részvétlenséggel, sőt ellenszenvvel küzdve, költségvetés nélkül fejlesztettem tudományos színvonalon álló közgyűjteménnyé. Az eredeti Hopp-gyűjtemény ugyanis nagy részben ritkaságok, természetrajzi és néprajzi érdekességek és ezek mellett keletázsiai, elsősorban japáni műtárgyak gyűjteménye volt."[37] Azt tekintette céljának, hogy a Távol-Kelet művészetéről átfogó képet adó múzeumot alakítson ki. A két világháború közti időszakban anyagi támogatás hiányában, a keleti művészet barátainak pártfogolásából és hivatalosan kiselejtezett darabok elárverezéséből nyert összegekből vásárolt hiánypótló darabokat, illetve előnyös cseréket bonyolított le. A keleti gyűjteményben Felvinczi igyekezett múzeumi struktúrát kialakítani: meghatározni az egyes darabok korát, hovatartozását, fel kívánta mérni művészi értéküket, és a rendszeres bemutatáshoz, közléshez szükséges hiányokat is pótolni kezdte, továbbá számos intézménynek adott át illetve vett át darabokat a gyűjtemény profiljának megfelelően. Kitartó munkájának gyümölcseként 1923-ban, május 28-án nyílt meg a Hopp Múzeum első kiállítása.

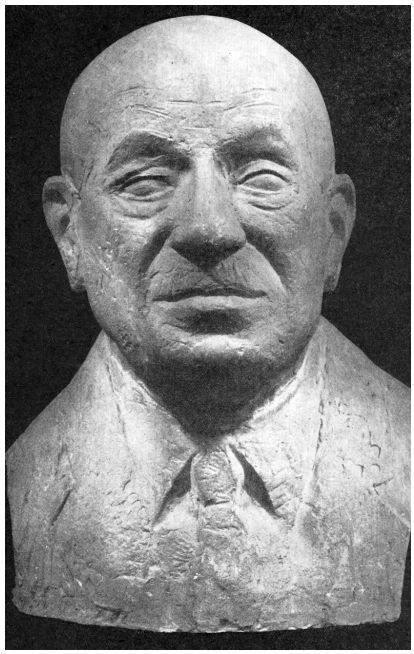

Felvinczi Takács Zoltán portréja. Konyorcsik János, 1960.

KELETI MOTÍVUMOK NYUGATRA KERÜLÉSE A NÉPVÁNDORLÁS KORI MŰVÉSZETBEN, A KELETI MŰVÉSZET BEMUTATÁSA MAGYARORSZÁGON ÉS A NAGY ÁZSIA MŰVÉSZETE

Az 1910-es évek közepe tájától érdeklődésének középpontjában már nem a japán művészet állt, hanem Kína művészete és annak kapcsolata a népvándorlás kori mű-

zeum szervezése, felállítása, és berendezése körüli munkálatok végzésével. Takács Zoltán dr. a Tanácsköztársaság uralma alatt idejét főleg a múzeum előmunkálatainak szentelte s jelenleg is a Szépművészeti Múzeum kebelében a folyó évi szeptember 4-én kelt 176.959–1919. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet értelmében, mint a Hopp Ferenc-féle Keletázsiai Művészeti Múzeum vezetője működik." Gerelyes i. m. 353.

[37] Dr. Felvinczi Takács Zoltán önéletrajza. HFKÁMM Adattár, A 4269/1-4.

vészettel. Kutatásaiban igyekezett kimutatni a kínai művészet egyes elemeinek, motívumainak nyugatra kerülését, részben azért, mert nem nyílt alkalma keleten tanulmányutat tenni, így elérhető közelségben keresett olyan tárgyanyagot, melyen közvetlenül megfigyelhette a Távol-Kelet formavilágát. Felismerte kínai művészeti analógiák alapján, hogy az Észak-Ázsiában, Oroszországban és Magyarországon fellelhető népvándorlás kori áldozati edények egy típusa hun eredetű. Azt a nézetet képviselte számos tanulmányában, hogy a hun emlékeket az avar leletek közt érdemes leginkább keresni, mivel a hunok beolvadtak birodalmuk felbomlása után az Avar birodalomba.

Felvinczi Takács több recenziójában és írásában is beszámolt Josef Strzygowsky műveiről, melyeknek a keleti motívumok nyugatra kerülésének kérdéskörében Felvinczi életművében meghatározó szerepe lett. Strzygowsky a középkori művészet keletkezését a hellenisztikus kelet hatására vezette vissza. Önálló kultúrákat különböztetett meg és ezek egymásra hatása történetére vezette vissza a művészettörténeti változásokat, így a középkorban és a népvándorlás idején e kölcsönviszonyok révén érvényesült Európában az ázsiai művészet hatása. Strzygowsky elsőként hívta fel a figyelmet az európai művészet és a kisázsiai, mezopotámiai, örmény és grúz művészet lehetséges kapcsolataira. Azonban a miliő-elmélettel összefüggésben e kultúrákat változatlannak tekintette, s az etnikumnak, mint a legfőbb meghatározó tényezőnek hangsúlyozása elméletét a művészeti jelenségek magyarázatában „a művészettörténeti fajelmélet egyik fő forrásává tette."[38] Felvinczi 1923-ban Bulgáriába kapott meghívást, ahol a Bogdan Filow (1882–1945) professzor – később, a második világháború idején az ország miniszterelnöke – vezette régészeti intézetben a kínai és a hun művészet kapcsolatáról tartott előadást, a mintegy tizenkét évig tartó kutatómunka eredményeiről, nagy sikert aratva. 1925-ben Stockholmban járt, ahol tanulmányozta azokat az Észak-Kínában feltárt kőkorszaki leleteket, melyeket John G. Andersson professzor határozott meg. 1934-ig több hivatalos kiküldetésben is részt vesz, s számos nyugati társaság választja tagjai közé.

Már kelet-ázsiai tanulmányútja (1935–1936) előtt is foglalkozatta a gondolat, hogy a távol-keleti művészeteknek közös nevezője van. 1925-ben Georg Brinckmann kölni professzor kérésére elkészíti egy művészettörténeti kézikönyv keleti művészetről szóló fejezetét, de a megbízást visszavonják. Az elkészült kézirat lett azonban az alapja az 1926-ban megjelent Barát-Éber-Takács-féle művészettörténeti összefoglaló, *A művészet története* keleti fejezetének. Már ebben megfogalmazta a fentebbi tétel alapjait, majd az 1933-ban megnyílt Hopp Ferenc Emlékkiállítás alkalmából megjelentetett „Nagy-Ázsia művészete" című tanulmányában részletesen ki is fejtette (angolul: *Francis Hopp Memorial Exhibition* 1933, The Art of Greater Asia). A katalógus előszavában felsorolta azokat a kutatókat, akiknek munkáiból sokat merített

[38] Marosi Ernő: Előszó. *Emlék márványból vagy homokkőből. Öt évszázad írásai a művészettörténet történetéből.* Válogatta, fordította és az előszót írta: Marosi Ernő. Budapest, 1976. 95.; Marosi, Ernő: Josef Strzygowski als Entwerfer von nationalen Kunstgeschichten. *Kunstgeschichte im „Dritten Reich". Theorien, Methoden, Praktiken*. Hrsg. von Ruth Heftrig. Berlin, 2008. 103–113.

koncepciójának kidolgozásához. A legfontosabb nevek: Okakura Kakuzo, Friedrich Hirth, Paul Reinecke, Hampel József, Nagy Géza, G. Wilke, Georges Contenau, továbbá Albert von Le Coq, Albert Grünwedel, Friedrich Wilhelm Karl Müller, Stein Aurél, John G. Andersson és Ellis H. Minns.

Felvinczi 1923-ban fejezte be a Történelmi Képcsarnok katalógusát. 1924-ben felmondta szerződését a *Pester Lloyd*nál, azonban kapcsolatait és érdeklődését a kortárs művészet iránt nem veszítette el, később is gyakran publikált e témákban.[39] Az 1920-as évektől megjelentetett írásaiban – ezek egy része még a *Pester Lloyd*ban látott napvilágot – tárgyalta többek közt Ferenczy Károly, Vastagh György, Újházy Ferenc és Aggházy Gyula, Járitz Józsa, Szüle Péter, Benczúr Gyula, Rippl-Rónai, Rudnay Gyula, Szentgyörgyi István, Munkácsy Mihály, a Hódmezővásárhelyi művésztelep, Thorma János, Komjáti Gyula, Rauscher Lajos, Ábrán Zoltán művészetét. Beszámolt rendszeresen az Ernst Múzeum és a Nemzeti Szalon tárlatairól, de hírt adott a Wolfner-gyűjteményről is.

Jó kapcsolatokat ápolt a keleti tárgyak magyar gyűjtőivel, a Hopp Múzeum indiai gyűjteményét Schwaiger Imre támogatásával gyarapította, londoni látogatásai alkalmával a neves gyűjtő ajándékaival tért haza.[40] Hasonlóan baráti szálak fűzték 1929-től Szabó Géza Pekingben élő műkereskedőhöz is, aki főként Han-kori kisplasztikákkal, ruhadíszekkel, ritka csont és bronz darabokkal gyarapította a gyűjteményt 1931-ben. Közeli kapcsolatban volt az akkoriban Sanghajban régiségkereskedést működtető Komor Mátyással is.[41] Felvinczi hosszú évekig volt a Magyar Királyi Postatakarékpénztár Árverési Csarnokának szakértője, jól ismerte a hazai műpiacot, s igazgatósága alatt számos műbarát ajándékozta meg a múzeumot, részben személyes kapcsolatok révén. Néhány jelentősebb adományozót kiemelve: Glück Frigyes kormányfőtanácsos, Guttmann Géza örökösei, Kleinberger Ferenc, Stein Aurél, Lutter József, gr. Vay Péter, dr. Bischitz Gyula, br. Hatvany Bertalan (1929 tájától gyakran látogatta Felvinczit), dr. Herz Henrik vagy dr. Bozóky Dezső hajóorvos. Jó viszonyt ápolt a Zsolnay–Sikorszky családdal is, keleti kerámia gyűjteményüket tanulmányozta és eredményeit a *Keleti és magyar formákról a Zsolnay keramikában* címmel tette közzé. Vásárlásaival is jelentősen gyarapította a gyűjteményt, az egyik legkiemelkedőbb darab a Berlinben szerzeményezett Tang-kori homokkő Buddha-fej.

Keletre csak 1935-ben nyílt alkalma eljutni: a japán Kokusai Bunka Shinkokai és indiai egyetemek meghívására Indiába, Kínába, Mandzsúriába, Koreába és Japánba utazott. Utazása alatt számos előadást tartott, többek közt a hyderabadi, lahorei, a calcuttai és a kiotói egyetemeken, illetve a tokiói Toyo Bunkoban és a Kokusai

[39] Feljegyzéseiben számos művészéletrajz-vázlat, visszaemlékezés megtalálható, többek közt kéziratos formában maradt Jaschik Álmos pályaképét bemutató munkája is. HFKÁMM Adattár, A 1010.

[40] Schwaiger Imréről bővebben ld.: Kelényi Béla: Schwaiger Imre, a connaisseur. Egy családregény fejezete a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum történetéből. *Művészettörténeti Értesítő*, 47. 1998. 53–65.

[41] A Kuhn és Komor család szerepéről a keleti műgyűjtés-történetben ld. a szerző készülő tanulmányát.

Bunka Shinkokaiban. Tanulmányútja során számos felfedezést tett, egyik legnagyobb eredményének azt tartotta, hogy Pekingben egy VIII. századi falfestményen Wu Taotzu, a legendás kínai festő alkotásának egy közeli analógiáját mutatta ki. Kutatásokat végzett a kínai-hun művészeti kapcsolatok terén is. Az utazás emlékeit, szakmai tapasztalatait a *Buddha útján a Távol Keleten* című kétkötetes munkájában tette közzé.

EGYETEMI KATEDRÁKON

1926-tól magántanár a pécsi egyetemen, kelet-ázsiai művelődéstörténetet és művészettörténetet tanít, majd 1936-tól címzetes nyilvános rendkívüli tanári címet kap. 1926-ban kapja meg a Gyűjteményegyetem Tanácsától a Hopp Múzeum igazgatói címét. 1928-ban az Oxfordban megrendezett orientalista kongresszuson a kínai kozmikus művészet alapjairól tartott előadást. 1939-től a szegedi Ferenc József Tudományegyetem művészettörténeti tanszékére kap kinevezést, mint nyilvános rendes tanár, Teleki Pál miniszterelnöksége idején. A következő évtől Kolozsvárra költözött az egyetemmel és a művészettörténet tanszéket vezette. 1942-ben Kolozsvárott rendezett kiállítást India, Kína, Japán művészetéről, melyhez katalógust is megjelentetett. Távollétében Bácsy Ernő helyettesítette a Hopp Múzeumban, később azonban viszonyuk megromlott, vitás kérdéseik támadtak. 1944 októberéig dolgozott a kolozsvári egyetemen, majd ismét Budapestre jött. 1944-ben orvos öccse Nagysomkúton öngyilkos lett, idős édesanyjuk magára maradt. A háború végével Felvinczi ismét Kolozsvárra ment, hogy édesanyja közelében lehessen, majd később a szegedi egyetem bölcsészeti karán lett az egyetemes művészettörténet tanára. A Hopp Múzeum 1944–1945-ben nehéz időszakot vészelt át.[42] Felvinczi 1948-ban átadta a múzeum vezetését a kiszemelt utódnak, dr. Horváth Tibornak. 1950-ig dolgozott az egyetemen, majd hetvenedik életévét betöltve nyugdíjba vonult. 1952-ben a MTA Tudományos Minősítő Bizottságától kandidátusi címet kapott.

Nyugdíjba vonulása után is tevékenyen részt vett a keleti művészet hazai bemutatásában, külföldön is publikált. Számos fiatal kutatót segített témavezetőként vagy tapasztalatainak átadásával: Miklós Pál Chi Pai shi-ről készített dolgozatát véleményezte, elnökölt Tőkei Ferenc kandidátusi védésén, a múzeumban is dolgozó Homér Lajos, Horváth Tibor, Fehérvári Géza, Ferenczy László, Csongor Barnabás jól ismerték a fáradhatatlan művészettörténészt. 1955-ben jelentős szerepet vállalt az Iparművészeti Múzeumban megrendezett közel-keleti kiállítás előkészítésében. 1957-ben Németh Lajos felkérésére Felvinczi nyitotta meg a Hollósy Simon születésének 100. évfordulójára rendezett emlékkiállítást. Volt mesterének életrajzán haláláig dolgozott, a sorozatban megjelenő írásokat a *Művészettörténeti Értesítő* hasábjain közölték 1962 és 1964 között. Raoul Sorban, Hollósy művészetének román biográfusa Felvinczi tanársegéde volt a kolozsvári egyetemen.[43] 1960-ban a Magyar

[42] Erről bővebben Felvinczi Takács Zoltán feljegyzéseiben. HFKÁMM Adattár, A 981/5.

[43] Raoul Şorban: *O viaţa de artist între München şi Maramureş*. Bucureşti, 1986. – a könyv alapos bírálata: Aradi Nóra = *Ars Hungarica*, 19. 1992. 242–246.

Ókortudományi Társaság tagja lett. Felvinczi még szerette volna megírni Hopp Ferenc életrajzát és keleti utazásainak történetét is, de munkáját már nem tudta befejezni. Utolsó munkája pályatársa, Baktay Ervin nekrológja volt.[44] „1964. december 4-én, a déli órákban belátogatott a múzeumba, hogy néhány kínai festményt megnézzen, utána az újonnan érkezett könyvek iránt érdeklődött, amikor megtántorodott és rosszul lett. Mentőket kellett hívni, a kórházban jóformán csak annyi ideje maradt életéből, hogy feleségét és gyermekeit még egyszer lássa." Munkatársai csak később tudták meg, hogy az volt a vágya, hogy szeretett múzeumában hunyja le szemét.[45]

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN PÁLYAKÉPE

Felvinczi Takács Zoltán (Nagysomkút, 1880. április 7. – Budapest, 1964. december 4.), művészettörténész, egyetemi tanár. Édesapja: Takács Sándor járásorvos, édesanyja: Tömlő Gizella. 1898-tól a budapesti egyetem jogi karán folytatott tanulmányokat, emellett a budapesti Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképzőben, majd pedig Nagybányán és Münchenben Hollósy Simon festőiskolájában képezte magát. 1901-ben Münchenben hallgatott művészettörténetet. 1904-ben doktorált Pasteiner Gyulánál művészettörténetből, majd Berlinben Wölfflinnél és Haseloffnál tanult. 1905-től előbb az Országos Képtár, majd a Szépművészeti Múzeum munkatársa, főként grafikai anyaggal, Dürer metszeteivel foglalkozik, de aktívan részt vesz a Magyar Történelmi Képcsarnok kialakításában is. 1907-ben kap megbízást a Vay Péter által gyűjtött japán művészeti anyag, leginkább fametszetek feldolgozására, katalogizálására. A keleti művészet elmélyült tanulmányozása mellett aktívan figyelemmel kíséri a kortárs magyar művészeti életet is, szerteágazó művészeti írói tevékenységet fejt ki. 1919–1948 között ő volt a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum megszervezője és első igazgatója. Hosszú időn át a *Pester Lloyd, a Der Cicerone* lapok művészeti kritikusa, de rendszeresen publikált a *Művészet*, *A Gyűjtő* és a *Nyugat* folyóiratokban is. Keleti művészeti kutatásainak középpontjában pályája első szakaszában a japán művészet, különösen a fametszetek álltak, később érdeklődése a kínai művészet felé fordult, s élete végéig kutatta a népvándorlás kori emlékeket, a keleti motívumkincs vándorlását. Részt vett többek között a Kőrösi Csoma Társaság és a Magyar Nippon Társaság alapításában. Az 1926-ban kiadott Barát–Éber–Takács-féle – több kiadást is megélt – művészettörténeti kézikönyvben ő közölt először korszerű és átfogó összefoglalást a kelet művészetéről. 1935–1936-ban Indiában, Kínában, Mandzsúriában, Koreában és Japánban tett tanulmányutat, melynek eredményeit a *Buddha útján Távol-Keleten* című munkájában tette közzé 1938-ban. Számos külföldön megjelenő szaklapban publikált, nemzetközi fórumokon tartott előadásokat. Előadásokat tartott továbbá az Eötvös Collegiumban, Budapest

[44] Baktay Ervin (1890–1963). *Művészettörténeti Értesítő*, 13. 1964. 36–37.

[45] Horváth Tibor: Felvinczi Takács Zoltán (1880–1965). *Antik Tanulmányok*, 12. 1965. 116., illetve Ferenczy László: Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964). *Művészettörténeti Értesítő*, 15. 1966. 139.

Székesfőváros Pedagógiai Szemináriumában, valamint a budapesti és a kolozsvári szabadegyetemeken is. 1926-ban magántanár lett a pécsi tudományegyetemen, 1939-től nyilvános rendes tanár a szegedi, 1940–1946 között a kolozsvári, majd 1947–1950 között újból a szegedi egyetemen. 1952-ben elnyerte a művészettörténeti tudományok kandidátusa fokozatot.

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN BIBLIOGRÁFIÁJA

A régi székhelyére visszatért Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem nyilvános rendes és rendkívüli tanárainak kolozsvári működésük megkezdése előtt kifejtett tudományos munkássága. Szerk. Monoki István. Kolozsvár, 1944. (Acta Universitatis litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae annorum 1940–41.)

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁN FONTOSABB ÍRÁSAI

Schongauer szerepe Dürer fejlődésében. Budapest, 1903.; Németalföldi és német képek a XV. és XV. századból. *Művészet*, 5. 1906. 152–171.; Doby Jenő. *Művészet*, 7. 1908. 355–363.; *Gróf Vay Péter féle Japán gyűjtemény.* Budapest, 1908., *Dürer*. Budapest, 1909. (Művészeti könyvtár); Olgyai Viktor. *Művészet*, 8. 1909. 1–13.; *Japán művészeti kiállítás*. Szépművészeti Múzeum, 1910. május. Budapest, 1910.; *A pápai református főiskola br. Baldacci Antal-féle metszetgyűjteményének katalógusa*. Budapest, 1910.; Rauscher Lajos. *Művészet*, 9. 1910. 99–108.; *Esposizione internazionale di belle arti Roma 1911. Ungheria.* Budapest, 1911.; Művészeti múzeumunk legújabb szerzeményei. A *Gyűjtő*, 1. 1912. 221–228.; Keletázsia régi művészete. Berlini levél. *Nyugat*, 5. 1912. II.: 957–961.; „Magyar hímzések". Berény Róbert kiállítása Berlinben. *Nyugat*, 5. 1912. II.: 608–610.; Művészeti programmkiállítások és beszámolók 1912. *Nyugat*, 5. II.: 373–375.; Nagybánya. *Új Élet*, 7. 1912. 610–628.; Négyen a nyolcak közül. Glosszák egy modern művészeti kiállításhoz. *Nyugat*, 5. 1912. II.: 763–768.; Új szerzemények Nemes Marcell gyűjteményében. A *Gyűjtő*, 1. 1912. 15–24.; A belsőázsiai népek művészetének alapformáihoz. *Turán*, 1. 1913. 170–177.; A futurista művészet értékeléséhez. *Nyugat*, 6. 1913. I.: 325–326.; Képírás és kritika a távol keleten. *Nyugat*, 6. 1913. I.: 486–490.; Dhammó. Lénárd Jenő könyve. Budapest, Lampel R. 1911, 1913. *Nyugat*, 14. 1914. I.: 860–862.; Dobrovič Péter rajzához. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 793., 798–799.; Feleky Géza Munkácsy-könyve. *Nyugat*, 7. 1914.: I. 218–219.; Ferenczy Béni rajzához. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 649., 655.; Ferenczy Valér. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 187.; Hangok a távol keletről. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 260–262.; Hopp Ferenc gyűjteménye. *Magyar Iparművészet*, 17. 1914. 68–80.; Kádár Béla rajzához. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 373., 395–396.; Kupeczki János. A *Gyűjtő*, 3. 1914. 153–158.; Keletázsiai művészeti írók. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 632–635.; Kínai és japán képek. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 729–743.; A magyarok és a németek. Lénárd Jenőnek ajánlom. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 449–451.; Máramarossziget és Hollósy Simon. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 567–570.; Panszlávizmus és turánizmus. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 264–266.; Rózsa Miklós könyve a magyar impresszionista festőkről. *Nyugat*, 7. 1914. I.: 429–431.; Turáni Társaság. *Nyugat*, 7. 1914. I.:

285–287.; Turánizmus. *Nyugat*, 7. 1914. II.: 629–635.; Új csataképek. *Nyugat*, 7. 1914.: II. 338–339.; Chinesische Kunst bei den Hunnen. *Ostasiatische Zeitschrift*, 4. 1915. 174–188.; Egy új Kupetzky. *Művészet*, 14. 1915. 87–89.; Daumier a művészeti múzeumban 1915-ben. *Nyugat*, 8. 1915. I.: 626–627.; Az Esterházy képtár története. Meller Simon könyve. *Nyugat*, 8. 1915. II.: 1180–1181.; Alessandro Magnasco két festménye. *Művészet*, 14. 1915. 375–378.; Négy fal közül a sivataghoz. Stein Aurél leveleire. *Nyugat*, 8. 1915. II.: 986–988.; Rippl-Rónai József és a háború. A művész gyűjteményes kiállítása az Ernst-Múzeumban. *Nyugat*, 8. 1915. II.: 1114–1116.; Szegedöthalmi hún művészeti emlékek. *Archaeologiai Értesítő*, Úf. 35. 1915. 211–223.; A távol Kelet művészete nálunk. *Művészet*, 14. 1915. 101–116., 168–181.; A téli kiállítás. [Kosztolányi Kann Gyula, Gulácsy Lajos, Mednyánszky László és mások műveiről.] *Nyugat*, 8. 1915. II.: 1366–1367.; Turánizmus. *Nyugat*, 9. 1916. I.: 62–64.; Hollósy Simon. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 1. Budapest, 1918. 151–177.; Huns and chinois. *Turán*, 3. 1918. 273–285.; Dr. Jósa András. *Turán*, 3. 1918. 602–612.; Hun relics. *The Oxford Hungarian Review*, 1. 1922. 105–114.; Some Irano-Helenistic and Sino-Hunnic Art Forms. *Ostasiatische Zeitschrift*, 5. 1922. 142–148.; *A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.* Budapest, 1923.; *Szüle Péter*. Budapest, 1923.; Jegyzetek Munkácsy Mihály ifjúkorához. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 3. 1921–1923. Budapest, 1924. 81–95.; Kristályfaragványok a Hopp Ferenc-Keletázsiai Művészeti Múzeumban. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 3. 1921–1923. Budapest, 1924. 96–101.; A Hopp Ferenc-Múzeum jelentősége. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 456–486.; Mittelasiatische Spätantike und "Keszthelykultur". *Jahrbuch der asiatischen Kunst*, 2. 1925. 60–68.; Stockholm és a kínai művészet. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 586–590.; Szentgyörgyi István. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 219–229.; Barát Béla – Éber László – Felvinczi Takács Zoltán: *A művészet története*. Budapest, 1926. [lényegesen bőv. kiad.: 1939; 2. bőv., jav. kiad: 1943.; 5. bőv. kiad.: 1944.]; Kínai-hun kapcsolatok. Újabb adalékok. *Archaeologiai Értesítő*, Úf. 41. 1927. 146–155., 319–324.; Dürer Albrecht művészete. *Magyar Művészet*, 4. 1928. 341–347.; Gandhara-emlékek a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban. Gandharastílus és „Keszthelystílus". *Archaeologiai Értesítő*, Úf. 42. 1928. 128–154.; Thorma János. *Magyar Művészet*, 4. 1928. 281–306.; Keleti és magyar formák a Zsolnay-keramikában. *Magyar Művészet*, 4. 1928. 375–386.; *Keletázsiai festmények a Hopp Ferenc Múzeumban*. Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, 5. 1927–1928. Budapest, 1929. 171–199.; *Magyar Gyűjtők és Művészetkedvelők Egyesülete. Keleti művészeti kiállítás*. Katalógus. Budapest, 1929. [társszerző: Csányi Károly]; Keletázsiai művészeti múzeumunk érdekében. *Budapesti Szemle*, 230. 1930. 53–87.; L'art des grandes migrations en Hongrie et en Extrème Orient. *Revue des Arts Asiatiques*, 7. 1931. 3–35.; Magyar szemmel a londoni perzsa művészeti kiállításon. *Magyar Művészet*, 7. 1931. 283–300.; *Hopp Ferenc emlékkiállítás*. Katalógus. Budapest, 1933.; A Hopp Ferenc emlékkiállítás tanulságai. *Magyar Iparművészet*, 36. 1933. 165–180.; Hellenistische Kunstformen des Ostens an der Donau. *Artibus Asiae*, 4. 1934. 235–245.; Sino-hunnica. *Petrovics Elek emlékkönyv. Hommage à Alexius Petrovics*. Budapest, 1934. 21–31., 151–162.; Művészi ipar a steppe népeknél

Magyarországon. *Magyar Iparművészet*, 38. 1935. 176–187.; *A Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum*. Budapest, 1936.; *Kelet művészetének alapvonásai. I. Az istenség ábrázolása*. Budapest, 1936.; Előzetes jelentés egy kelet-ázsiai tanulmányútról. Budapest, 1937.; Albert von Le Coq Turfanfunde und der grosse Stil der chinesischen Malerei. *Artibus Asiae*, 7. 1937. 158–177.; On the Monument of the General Ho Ch'u-ping. *Emlékkönyv doktor Mahler Ede nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Somogyi József, Löwinger Sámuel. Budapest, 1937. 307–318.; *Buddha útja a Távol-Keleten*. I–II. Budapest, 1939.; Bela Barat – Ladislao Eber – Giorgio Nicodemi – Zoltan Takacs de Felvincz: Storia generale dell'Arte. I.: *L'Arte Antica. L'Arte Asiatica. II.: L'Arte dell'Evo Moderno*. Milano, 1938.; *Munkácsy Mihály*. Budapest, 1940.; Erdélyi művészeti kiállítás. *Pásztortűz*, 27. 1941. 518–526.; *Keleti művészeti kiállítás*. Katalógus. Kolozsvár, 1942.; *A Kelet művészete*. Budapest, 1943. [Barát Béla – Éber László – Felvinczi Takács Zoltán: *A művészet története.* 3. részének jav., bőv. kiad.]; *Kőrösi Csoma Sándor emlékkiállítás*. Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár, 1942. Katalógus. Szerk. Felvinczi Takács Zoltán. Kolozsvár, [1943].; Catalaunischer Hunnenfund und seine Ostasiatischen Verbindungen. *Acta Orientalia*, 5. 1955. 143–173.; 6. 1956. 65–90.; Neuentdeckte Denkmäler der Hunnen in Ungarn. *Acta Orientalia*, 9. 1959. 85–96.; Abhanga Motives int he Art of Ajanta and Wu Tao-tzu. *Wissentscahftliche Zeitschrift der Karl Marx-Unversität Leipzig, 1959–1960*. Leipzig, 1960. 641–648.; Baktay Ervin (1890–1963). *Művészettörténeti Értesítő*, 13. 1964. 36–37.; Hollósy Simonról. *Művészettörténeti Értesítő*, 10. 1961. 203–208.; 11. 1962. 171–176.; 12. 1963. 157–164.; 15. 1966. 113–118.

FELVINCZI TAKÁCS ZOLTÁNRÓL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Horváth Tibor: Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964). *Magyar Nemzet*, 1964. december 6. 8.; Horváth Tibor: Felvinczi Takács Zoltán (1880–1965). *Antik Tanulmányok*, 12. 1965. 116.; Horváth Tibor: Dr. Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964). *Acta Orientalia*, 18. 1965. 382–383.; László Gyula: Emlékezés Felvinczi Takács Zoltánra (1880–1965[!]). *Archaeologiai Értesítő*, 92. 1965. 217.; Ferenczy László: Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964). *Művészettörténeti Értesítő*, 15. 1966. 139–140.; Horváth Tibor: Felvinci Takács Zoltán: Ázsia művészetének első magyar szakértője és tudósa. *Művészettörténeti Értesítő*, 18. 1969. 225–232.; Miklós Pál: Előszó. In: Felvinci Takács Zoltán: *Buddha útja a Távol-Keleten*. [reprint] Budapest, 1990. I.: I–XXIII.; Radványi Orsolya: *Térey Gábor (1864–1927). Egy konzervatív újító a Szépművészeti Múzeumban*. Budapest, 2006. 32., 42., 115.; Fajcsák Györgyi: *Kínai műgyűjtés Magyarországon a 19. század elejétől 1945-ig*. Budapest, 2009. – MÉL I.: 490–491.; MMA 264–265. (Ferenczy Mária); UMÉL II.: 610–611.